

kellene, a nyugalmat pénzzel tudná biztosítani, de ez ösztöndíjak, írói támogatások hiányában keveseknek adatik meg. S ha műve mégis elkészül, ha megjelenik – hiába várja a kritikai visszhangot, mert az manapság nincs, vagy alig van. És ebben a helyzetben is önfegyelemre kényszerül. Választania kell: vagy író marad, a szó legnemesebb értelmében, vagy földadja, s a siker, a jó pénz kedvéért a könnyebb utat választja – persze, ha alkalmas arra, hogy a könyvipar jól fizetett, gátlástalanul termelő munkása váljék belőle.

Könyvek ezrei – amelyek nem jutnak el az olvasókhoz, de még a könyvtárakba sem.

Életművek, amelyekről még a napi kritika szintjén sem esik szó.

Ha valaki száz év múlva – ha akkortájt lesz még irodalomtörténetírás – napjaink szépirodalmát kutatja, nem leli föl, még könyvtárakban sem a ma élő alkotók műveinek jelentős részét, csak fehér foltokat talál nemzeti irodalmunkban.

MÁTIS LÍVIA

A KORTÁRS MAGYAR KÖNYV NYUGATON

Magyar nyelvű könyveket Nyugaton 1990 előtt magyar kiadók jelenttek meg, vagy magánkiadásban magyar nyomdák nyomtattak. Egy-egy nyomda, mint például Münchenben Molnár Józsefé, több kiadónak is dolgozott. A magukat valamire tartó írók általában kiadóknál jelentették meg a könyveiket, még akkor is, ha ők fizették a kiadás költségeit, ami egyébként igen gyakran fordult elő. Ritkábban fordult elő, hogy egy kiadó felkeresett egy író, ahogyan például a Protestáns Magyar Szabadegyetem Szabó Zoltánt, hogy szeretne tőle könyvet kiadni. Magánkiadásban jelent meg például Határ Győző legtöbb műve, a *Pantarbesz* viszont Molnár nyomdájában, az *Aurora* című kiadói sorozatban. A szabadegyetem egyben könyvklubként is működött, s a tagok általában megvették az ott publikált könyveket, jóllehet a kinti magyar könyvesboltok is árusították azokat. Olyan kiadók, mint például a londoni Szepsi Csombor, részben saját rendezvényeiken adták el a könyveiket, részben a magyar könyvesboltokon keresztül, maguk a könyvek azonban legtöbbször a szerző teljes vagy nagymértékű anyagi támogatásával készültek.

A jelentősebb szerzők legtöbb műve így jelent meg, ezért is szűnt meg 1990 után a magyar szerzők külföldi kiadása fokozatosan, mára

pedig szinte teljesen. A meglévő szervezetek, mint például a hollandiai Mikes Kelemen Kör, ha saját pénzen adnak is ki valamit, Magyarországon végeztetik a nyomdai munkákat, és nem igazán forgalmazásra szánják a kiadványaikat.

A külföldi magyar könyvesboltok többnyire megmaradtak, ezek foglalkoznak a magyar szerzők bárhol kiadott könyveinek az eladásával. Számuk azonban csekély, és a magyarok szabad hazalátogatásával csökkent a forgalmuk is. A magyar nyelvű könyvek nyugati forgalmazására lehetőséget adtak továbbá a nyugati magyar társaságok – sajnos egyre ritkuló – összejövetelei és az egyéni szerzői estek is. Ugyanakkor arról sem szabad megfejeltkezni, hogy egy magyar nyelvű könyvet kínáló könyvesbolt fenntartásához igen sok magyarnak kell az adott helyen élnie. Amerika keleti partján New Yorkban volt magyar könyvesbolt, s még Montreálban sem, csak Torontóban.

Magyar szerzők fordításban háromféleképp jelentek és jelennek meg ma is. Egyrészt magyar kiadók révén. Ez 1990 előtt szinte kizárólag a Corvina Kiadót jelentette, ennek volt ugyanis a feladata a magyar szerzők műveinek idegen nyelvre fordítása. A Corvina ma is megvan és működik, s ami a fordítások minőségét illeti, úgy gondolom, jobban, mint 1990 előtt. Számomra elrettentő példa volt, ahogy Tábori Pál Krúdy *Vörös postakocsiját* lefordította – jó angoltudással és minden bizonnyal jóhiszeműen, de szerintem szörnyűen. (A Pattantyús utcából Bombardment Street lett, ami azt hiszem, szemléletes példa a jó fül hiányára.) A baj persze az volt, hogy a Corvina könyvei a magyar könyvesboltokban voltak csak hozzáférhetőek, s így többnyire azok vették meg őket, akik valamelyik bennszülött, illetve más nyelvű ismerősüket kívánták boldogítani, esetleg magyarul nem tudó házas társukat vagy gyerekeiket.

1990 óta bármelyik kiadó fordíttathat magyar szerzőt más nyelvre, s ezt több kiadó meg is teszi. A Kortárs Kiadót Sipos Gyulától adott ki francia nyelvű könyvet, az Orpheusz Ferdinandytól – szintén francia nyelven. A forgalmazás ezeknél a kiadóknál hasonló, ami a Corvinánál volt. Nyugaton ugyan nincsenek olyan maffiák, mint Magyarországon, amelyek elérik, hogy bizonyos boltok, illetve láncok ne árusítsanak bizonyos könyveket, viszont a forgalmazáshoz ott is kellő példányszámra van szükség és valamelyik terjesztő érdekére vagy kegyére, különben csak a hálalás marad.

Másik lehetőség, ha egy magyar kiadó egy külföldivel társul, ahogyan ezt például a Corvina a Püski Kiadóval tette 1988-ban, Madách

Az ember tragédiája kiadásánál. Ez persze a forgalmazás szempontjából aligha jelenthetett többet, mint amikor a Corvina egyedül próbálkozott. 1990 óta bármelyik magyarországi kiadó társulhat külföldivel, meg is teszik ezt olykor, és ezt tartom a jobb megoldásnak. A terjesztés szempontjából viszont csak akkor jelent kedvezőbb pozíciót, ha a külföldi kiadó eléggé ismert ahhoz, hogy sok könyvüzletbe eljuttassa a könyvet, illetve ha jó terjesztőhálózattal rendelkezik.

Végül ott vannak a külföldi kiadók. Foglalkoznak ugyan magyar szerzők műveinek megjelentetésével – ha nem is túlzott igyekezettel, olykor mégis meglepő eredményekkel. Ez utóbbira Márai a legkiemelkedőbb példa, de sok jelentős kiadó jelentet meg változó, ám időnként jelentős sikerrel regényeket és igen ritkán verseket is. Ez utóbbira a ma már régen, a Penguin sorozatban megjelent Juhász Ferenc lehet példa. Sok kis kiadónál is megjelennek magyar szerzők és antológiák. Példaként említem a Gömöri és Szirtes fordította 1996-os versantológiát, amely a Bloodaxe Booksnál jelent meg Angliában az Arts Council támogatásával és a Poetry Books Society ajánlásával; ezt a Dufour Editions terjeszti Amerikában és Kanadában. Ennél több nemigen várható, és kérdés, hány példány jut el az ilyen könyvekből az olvasókhöz. Ezt részben a megjelent recenziók dönthetik el, részben a mindig kotnyeleskedő jószors és ikertestvére, a balsors.

Annyi biztos, hogy Nyugaton jóval segítőkészebbek a könyvesboltokban az eladók, mint Magyarországon, ahol általában meghökentően, undorral vagy teljes közönnyel néznek az emberre, ha megkérdezik tőlük, megrendelnék-e azt a könyvet, amelyik nincs a polcon. Külföldön készségesen megteszik ezt, sőt legtöbbször, mikor tudtul adják az érdeklődőnek, hogy náluk nincsen meg a keresett könyv, meg is kérdezik, hogy megrendelhetik-e. Tapasztalatom szerint először számítógépen néznek utána, hogy megvan-e a forgalmazónál, láncok esetében valamelyik másik boltban, s ha igen, másnapra meghozatják. Persze segíti a munkájukat az a Magyarországon még mindig nem létező kiadvány, amelynek angolul *Books in Print* a neve, s amelynek megfelelői Németországban és Franciaországban is megtalálhatók, s a ma már szinte minden boltban megtalálható számítógép, no meg a telefon: a boldogabb országokban a távolsági hívás nem jelent problémát.

Amerikában a könyveket meg szokták rendelni közvetlenül a kiadótól is. Ehhez persze az szükségeltetik, hogy az ember tudjon a könyvről és a kiadóról, valamint hogy a kiadók belássák, rengeteg

ember nem él városban, illetve jó könyvesbolt közelében, s csak így módon tud egy-egy könyvhöz hozzájutni.

Véleményem szerint a magyar nyelvű könyvek eladhatósága Nyugaton a jövőben sem alakul másként, mint eddig. A fordításokat illetően azonban lehet javítani a jelenleg egyébként nem is olyan rossz helyzeten. Nyugaton a nagy kiadók presztízsmegfontolásokból megtehetik, amit a kis kiadók csak extravaganciából vagy elkötelezettségből, hogy kiadjanak olyan könyveket is, amelyekből nem remélnék hasznót, sőt feltehetően ráfizetések lesznek. A nagy kiadók megengedhetik maguknak a reklámot, amire szinte mindig szükség is van: a kiadási költségek tisztes részét erre fordítják. A kis kiadóknak erre nincsen módjuk, nekik is lehetőségük van azonban a kritikusok megszerzésére, a recepció befolyásolására, ha sokkal szerényebb körülmények között is.

A magam részéről a külföldi kiadókkal való együttműködést tartom a leghasznosabbnak s a legkézenfekvőbbnek. A népszerű szerzők úgysis megtalálják maguknak a külföldi kiadókat, s viszont: azok is megtalálják őket. Sokat segít, ha sikerül egy kicsit megfelekedezni arról, ahogy itthon mennek a dolgok. Erről megfelekedezni amúgy is jóleső dolog.

ANDRÁS SÁNDOR